

До спеціалізованої вченої ради ДЗВО
«Університет менеджменту освіти»
(вулиця Січових Стрільців, 52А, м. Київ, 04053)

Відгук

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук, доцента кафедри гуманітарних наук Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія» **Житомирської Тетяни Михайлівни** на дисертаційне дослідження **Боровика Андрія Олександровича** «Формування дослідницької компетентності майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки», представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дисертаційної роботи. Згідно з вимогами Професійного стандарту за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти», сучасний вчитель поряд із багатьма іншими професійно-комунікативними здібностями має володіти навичками безперервного професійного розвитку, що передбачає сформованість умінь «застосовувати наукові методи пізнання, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати й тлумачити результати, створювати моделі та визначати їхню дієвість». Тобто одним із провідних у структурі підготовки майбутнього фахівця в галузі середньої освіти стає дослідний компонент, який має стати основою формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя.

Особливої актуальності набуває проблема інтеграції науково-дослідної роботи у процес фахової підготовки майбутніх учителів історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки, що передбачає формування у студентської молоді науково-дослідницької компетентності як невід'ємної складової професійної культури майбутніх фахівців. Дослідницька компетентність майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін є ключовим елементом професійної підготовки у сучасних умовах освітньої системи. Досить ґрунтовно, у науковій літературі, представлені різні аспекти вирішення проблеми дослідницької компетентності майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін.

Посилює актуальність теми і низка суперечностей, що їх виявив автор дисертації під час дослідження. Надане в дослідженні обґрунтування актуальності обраної проблематики переконливе і не викликає заперечень.

Зважаючи на викладене, тема дисертаційного дослідження Боровика Андрія Олександровича «Формування дослідницької компетентності майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки», відповідає запитам часу і є актуальною та своєчасною.

Дисертаційне дослідження Боровика Андрія Олександровича виконано відповідно до наукової теми «Проектне управління розвитком соціально-економічних та інформаційних систем в умовах діджиталізації» (РК 0122U000096), керівник теми: канд.п.н, доц. О. Дубініна). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (протокол № 11 від 30.11.2022 р.) та на засіданні Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 6 від 27.12.2022 р.)

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. До найбільш значущих наукових результатів дослідження відносимо вирішення важливого наукового завдання щодо теоретичного обґрунтування, розробки та експериментальної перевірки моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки, шляхом реалізації обґрунтованих педагогічних умов, моделі цього процесу.

Автором також розроблено навчально-дидактичний інструментарій щодо формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін

Нові факти, одержані здобувачем. У результаті ретельного наукового пошуку дисертантом уперше уточнено зміст і структуру дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін в контексті визначених критеріїв (мотиваційно-ціннісний, процесуально-діяльнісний, інформаційно-комунікаційний, комунікативний, особистісно-творчий, професійно-рефлексивний) та рівнів (високий, достатній, середній, низький) сформованості досліджуваної компетентності; визначено педагогічну сутність поняття «дослідницька компетентність майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін» яке ґрунтується на траєкторії індивідуального та професійного розвитку вчителя, що в свою чергу відображає мотивацію до

наукового пошуку, рівень володіння методологією наукових досліджень та системного залучення здобувачів освіти до виконання науково-дослідницьких проєктів у межах дисципліни, формуванні національної свідомості та патріотизму у процесі фахової підготовки;

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація складається з 3 анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел із 168 найменувань (із них 21 – іноземною мовою) і 5 додатків. Загальний обсяг дисертації – 279 сторінок, з них 18 сторінок – анотації, 165 – основного тексту. Робота містить 13 таблиць та 8 рисунків.

Аналіз тексту дисертації та змісту публікацій Боровика А.О., тривалий період проведення дослідження дають підстави для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, а також про те, що здобувач на належному рівні володіє дослідницькою компетентністю, необхідною для вирішення наукового завдання, а також комплексом методів дослідження.

Основні положення та рекомендації дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес Українсько-угорського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка.

Експеримент складався з констатувального, формувального й контрольного етапів упродовж 2020–2024 років. Узагальнення наукової літератури (168 найменувань, з яких 21 – іноземною мовою) дало змогу здобувачу достатньо переконливо висвітлити розуміння ступеня розробленості проблеми формування дослідницької компетентності майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки»,

Для вирішення наукового завдання дослідження автором використано комплекс методів, зокрема теоретичні методи: аналіз наукових, методичних та нормативних положень щодо визначення сутності і змісту підготовки майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін, синтез, порівняння, прогнозування, теоретичне моделювання; емпіричні методи: спостереження, бесіда, тестування, самооцінка; експеримент, педагогічний експеримент; методи обробки результатів дослідження, кількісний і якісний

аналіз, методи математичної статистики. Обрані методи дослідження є достатньо інформативними та відповідними для досягнення поставленої мети.

Достовірність проведеного дослідження забезпечувалась завдяки чіткому алгоритму дій, достатньому часу для проведення апробації, оптимальним вибором використаних методів, достатньою кількістю учасників експерименту щодо формування дослідницької компетентності майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки»,

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Основні положення та рекомендації дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес Українсько-угорського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Довідка № 10 від 16.05.2024 р.); Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Довідка № 649 від 27.05.2024 р.); Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка (Довідка № 42/24 від 23.05.2024 р.).

Значення для науки і практики одержаних автором результатів. Дисертаційне дослідження Боровика А.О., має і практичну значущість. Автором було розроблено та впроваджено в освітню практику ЗВО: навчально-дидактичний інструментарій, який включає в себе: збірник ситуаційних завдань і тестів, що спроектовані на засадах міжпредметної інтеграції; робочу програму з навчальної дисципліни «Сучасні підходи до організації дослідницької діяльності учнів з історії»; модель формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки; визначено та узагальнено педагогічні умови формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Одержані Боровиком А.О., результати та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані педагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти з метою вдосконалення змісту та технології підготовки висококваліфікованих вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін, а також з метою формування дослідницької компетентності фахівців.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертації охоплює анотації українською й англійською мовами, список публікацій здобувача, вступ, три розділи, пов'язані послідовністю викладу і внутрішньою логікою, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел,

додатки. Зміст дисертації достатньою мірою розкриває її ключові аспекти та відповідає меті дослідження і поставленим завданням.

Науковий апарат виконаної роботи коректно визначений. Об'єкт, предмет, мета дослідження, зазначені у вступі, відповідають задекларованій темі. Також у цій частині дисертації висвітлено наукову новизну, практичне значення, подано відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження, особистий внесок здобувача, структуру та обсяг дисертації. Зазначений комплекс методів дослідження, в якому гармонійно поєднуються теоретичні, емпіричні та методи математичної статистики, адекватний поставленим завданням.

У першому розділі *«Теоретичні аспекти формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки»* здійснено аналіз ступеня розробленості проблеми формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у педагогічній теорії і практиці, обґрунтовано, що дослідницька компетентність дає змогу вчителю стати більш гнучким у парадигмі власних професійних обов'язків, здійснено аналіз зарубіжного досвіду формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та виділено ряд характеристик освітнього середовища закладу, які сприяють формуванню дослідницької компетентності майбутніх вчителів,

Позитивним вважаємо, визначений автором зарубіжний досвід формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки, де основною метою навчання вчителів є дослідницько-орієнтоване навчання. На прикладі освітньої системи країни Польщі, у якій продовж багатьох років триває дискусія на тему міжкультурної освіти, автор в повному обсязі розкрив поняття Міжкультурної освіти, яка покликана стати потужним засобом формування полікультурної компетентності сучасної педагога

У другому розділі *«Методика формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки»* представлено педагогічні умови, які необхідні для формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки, також визначено критерії та показники оцінювання сформованості

дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки, які дозволили дисертанту обґрунтувати результативність впровадженої моделі в освітній процес експериментальних ЗВО.

До вагомих плюсів віднесемо розробку автором моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки, яка відображає педагогічні підходи і принципи професійної підготовки майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін, визначає педагогічні умови, які сприяють формуванню дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії у процесі фахової підготовки, засоби, форми і методи їх реалізації, розкриває структурні компоненти та визначає критерії й рівні сформованості дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії у процесі професійної підготовки.

Нашу увагу привернули результати педагогічного скринінгу освітніх програм, (вони систематизовані у таблиці 2.1) які реалізуються в ЗВО України за спеціальністю 014 «Середня освіта (Історія)» (освітній рівень бакалавр), ці результати дають підстави стверджувати авторові, що існує проблема цілісності та інтегрованості структурних компонентів дослідницької компетентності майбутнього вчителя, і це має якісно впливати на формування у здобувачів освіти досвіду застосування отриманих у ЗВО знань, умінь та навичок, як засобу вирішення професійних дослідницьких завдань

У третьому розділі *«Експериментальна перевірка моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки»* було спроектовано та реалізовано дослідно-експериментальну роботу щодо перевірки ефективності впровадження моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки, а також визначено діагностичний інструментарій з метою перевірки ефективності впровадження в освітній процес моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки.

Позитивним вважаємо алгоритм проведення дослідження, який представлено на рис. 3.1, що описує основні етапи розв'язання завдань щодо перевірки результативності впровадження моделі формування дослідницької

компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки.

Найбільш вразливим нам вдаються результати експериментальної роботи, які дають змогу зробити висновок про те, що розроблена автором дидактична система формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін на засадах реалізації педагогічних умов та з урахуванням змістової характеристики дослідницької компетентності вчителя забезпечує значне підвищення рівня результатів навчальної діяльності здобувачів вищої освіти на всіх рівнях їх підготовки.

У загальних висновках до дисертаційного дослідження представлено та охарактеризовано результати здійснення дослідження, а саме розробка моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки, яка включає цільовий, змістовий, організаційно-технологічний та результативний блоки. Також обґрунтовано значущість питань які вивчалися для можливого використання в освітньому середовищі України.

Матеріали подані дисертантом в додатках, вигідно доповнюють основний текст роботи. На особливу увагу заслуговує розміщений у додатках «Приклад науково-дослідного проекту реалізованого зі здобувачами вищої освіти під час викладання дисципліни «Сучасні підходи до організації дослідницької діяльності учнів з історії», який можна використати в освітньому середовищі України. Список використаних джерел, а також посилання на них у тексті дисертації здійснено з дотриманням чинних вимог.

Підкреслимо, що заслуговує на схвалення розроблений дисертантом навчально-дидактичний інструментарій щодо формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі фахової підготовки. (робоча програма з дисципліни «Сучасні підходи до організації дослідницької діяльності учнів з історії» та методичні рекомендації «Дослідницька діяльність вчителя історії: теорія і практика»),

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Поряд із позитивними аспектами наукової праці, представленої для рецензування, відзначимо дискусійні положення, а також висловимо окремі побажання та рекомендації.

1. У Розділі 1, п.1.2, на с. 67 автор розкриває процес підготовки майбутнього вчителя історії країни Польщі, проте дисертаційне дослідження

лише виграло б, якби дисертант систематизовано подав дану інформацію у вигляді таблиці, де б подав порівняльну характеристику набутих ключових компетентностей майбутніх вчителів історії та суспільствознавчих дисциплін із вітчизняним досвідом та зарубіжним.

2. У Розділі 2, п.2.1, на нашу думку бажано більш детально розкрити передумови які формують педагогічні умови щодо формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки.

3. У розділі 3. п.3.1. дисертації автором спроектовано та реалізовано дослідно-експериментальну роботу щодо перевірки ефективності впровадження моделі формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки, робота значно виграла б, якщо були подані результати он-лайн опитувань респондентів.

4. Цінність дисертаційної роботи значно зросла якби автор окрім методичних рекомендації «Дослідницька діяльність вчителя історії: теорія і практика» передбачив би розробку ще методичних (науково-методичних, науково-практичних) рекомендацій щодо формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії та суспільствознавчих дисциплін які б були спрямовані на активізацію самостійного опанування студентами знаннями й уміннями у сфері суспільствознавчих дисциплін..

Втім зазначені зауваження, рекомендації і побажання не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження А.О.Боровика і можуть бути предметом для наукової дискусії.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях. Основний зміст і результати дослідження висвітлено у 12 друкованих праць, із них – 8 одноосібні (з яких 4 – у провідних наукових фахових виданнях України, що входять до категорії «Б», 8 – в інших журналах та збірниках – матеріалів конференцій).¹⁰

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час вивчення дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не виявлено.

Висновок.

Аналіз дисертації, анотацій та опублікованих автором праць дає підстави для висновку про те, що дисертація Боровика Андрія Олександровича «Формування дослідницької компетентності майбутніх вчителів історії та

суспільствознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки», є самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для педагогічної науки і практики. Дисертація відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Боровик Андрій Олександрович заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

Офіційний опонент

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних наук

Дунайського інституту Національного університету

«Одеська морська академія»

Тетяна ЖИТОМИРСЬКА

*Гідна засвідчую
пров. прахівців ВК ДІНУ. ОМА*

Тетяна Ламкова